

Quina cultura per a una ciutat culturament glocal?

Ramiro Osorio, Secretarí General Iberoamericana

Biblioteca Jaume Fuster, 1 de juny de 2006

Guanajuato, capital de l'Estat mexicà del mateix nom, és una petita ciutat que no assoleix els 80.000 habitants. Si bé sempre ha estat una ciutat de cultura —pot presumir de ser la localitat natal del gran muralista Diego Rivera i compta amb una important Universitat—, el pes de Mèxic D.F., la megacapital veïna, la reduïa al paper de bonica ciutat de províncies. Però vet aquí que a partir d'un cert moment Guanajuato va començar a guanyar prestigi cultural més enllà de Mèxic. L'any clau va ser 1972. Ja feia un temps que els grups teatrals universitaris representaven entremesos de Cervantes a les placetes de la ciutat, però aquell any, la implicació pública i l'interès creixent de la ciutadania van convertir aquelles mostres disperses en el que ara es coneix per **Festival Internacional Cervantino (FIC)**, un festival que el proper octubre arribarà a l'edició número 33 i que cada cop acull més participants i visitants estrangers. El "Cervantino" s'ha convertit en una cita cultural inel·ludible que es caracteritza per una interessant combinació d'alta cultura de vocació universal i participació ciutadana. Si l'adjectiu *glocal* té sentit aplicat a alguna localitat del món, és a Guanajuato.

Ramiro Osorio, a més d'haver estat ministre de Cultura del seu país, Colòmbia, a finals dels anys vuitanta, ha estat director del FIC les darreres quatre edicions. És un gestor cultural imaginatiu i un director teatral inquiet que, en paraules del seu amic, el director del Teatro de los Sentidos **Enrique Vargas**, "actua com un teòric pràctic o com un home pràctic amb un gran bagatge teòric, que demostra una sensibilitat molt desenvolupada pels aspectes més orgànics i humans dels projectes que porta a terme". ¿Quins són els "secrets" de Guanajuato i els d'una gestió cultural que fomenti amb èxit la participació i sigui a la vegada exigent pel que fa als continguts? ¿Com aconseguir una ciutat culturalment *glocal*? Ramiro Osorio, en companyia de l'esmentat Enrique Vargas i de **Ferran Farré**, de l'Aula de Cultura de l'Hospitalet, va mirar de respondre a aquestes preguntes a l'auditori de la Biblioteca Jaume Fuster davant d'una audiència que comptava amb bastants representants de l'anomenada "Barcelòmbia", la Barcelona colombiana.

Osorio va partir de les ressonàncies de la paraula "cultura" per centrar el debat. ¿Què ens evoca? Abans que qualsevol altra cosa, un **dret**. I un dret que es declina en dos casos: "El dret de la cultura, essent la cultura tot el que defineix la nostra especificitat humana, i el dret a la cultura, entesa com el conjunt de béns culturals als quals els ciutadans hem de poder accedir." L'experiència del seu país, cristal·litzada en l'anomenada Constitució dels Drets de 1991, recull en certa manera

aquesta doble declinació. Allà, s'hi especifica que “la cultura és el fonament de la nacionalitat colombiana”, i també que “els drets culturals són fonamentals”. Tenint en compte la complexitat demogràfica d'un país que ha d'integrar poblacions indígenes i grups ètnics de procedència molt diversa, a Colòmbia la cultura es converteix, en paraules d'Osorio, en un “gran escenari de consensos nacionals”. L'Institut de Cultura de Colòmbia, embrió del Ministeri, tradicionalment havia estat l'entitat que resolvia els conflictes entre comunitats, conflictes que no s'haurien pogut resoldre des de cap altre àmbit decisor. És així com la cultura es va anar convertint “no sols en una tasca, sinó en una responsabilitat de tots plegats”. La cultura ha estat un factor d'integració de primer ordre en un país assotat per la violència política i sectària, i aquesta és una lliçó que Osorio no ha oblidat mai.

Sobre aquest aspecte Osorio encara tenia més a dir partint de la seva trajectòria d'home de teatre. Així, va parlar de les vuitanta sales que, gestionades per professionals, funcionaven a la Colòmbia de principis dels anys vuitanta. En els anys de plom de la violència política i en un país desestructurat per la corrupció, aquelles sales es van convertir en veritables espais de democràcia i en el germen dels actuals *teatros concentrados* que funcionen com els centres dramàtics de concertació pública i privada en aquell país. Osorio va explicar una anècdota estremidora que permet fer-se una idea del que significa protegir la democràcia en un context extraordinàriament convuls. Com a organitzador del Festival de Bogotà, un intent heroic de fer cultura ciutadana que la influent Església del país havia condemnat explícitament, va haver de desallotjar un teatre per una amenaça de bomba. A diferència del que sol passar a Europa quan es produeixen avisos d'aquesta mena, l'artefacte va esclatar. Per sort, l'explosió es va produir mentre els assistents ja esperaven a la plaça, davant de l'edifici. La bomba va malmetre la planta baixa del teatre i una bona part de l'aparell escènic, però els espectadors no volien deixar-se vèncer per la por, i tothom sense excepció va tornar l'endemà, al mateix escenari, amb el tiquet de l'entrada a la mà. En una ciutat sense festa patronal, el teatre s'havia convertit en una litúrgia cívica.

Els gestos poden tenir molta importància en una societat amenaçada. Antanas Mockus, un filòsof i enginyer brillant d'origen lituà, ho va entendre perfectament quan va assumir l'alcaldia de la capital el 1995. En una de les metròpolis més insegures del món, va emprendre un procés de participació ciutadana que hauria de transformar la ciutat en molt pocs anys. Aplicant mètodes pedagògics innovadors, en què el foment del civisme i de la creació cultural, les concentracions silencioses i les campanyes de promoció de l'estalvi d'aigua anaven de la maneta amb l'obertura de parcs i la millora de l'espai públic, Bogotà es va convertir, en el període de deu anys, en la ciutat més habitable de Colòmbia.

Quan Osorio es va fer càrrec d'un FIC que havia perdut una mica d'empenta, ho va fer aplicant les lliçons de les experiències passades. Per això va pensar que el primer que havia de fer a Guanajuato era preguntar als ciutadans de quina manera volien somiar. Volia recuperar la volada internacional del festival, però va pensar a convèncer en primer lloc els locals. Els habitants de Guanajuato havien d'estimar el seu festival, calia que desitgessin que arribés el mes d'octubre! Per tal que es beneficiessin al màxim del seu esdeveniment estrella, les activitats del "Cervantino" es van allargar tot l'any: es van organitzar programes per a les escoles, es van llançar centres de recerca escenogràfica, tallers de formació... I, a la manera de Mockas, els organitzadors es van esforçar per convèncer les empreses privades que creguessin en el festival de la ciutat. D'aquesta manera es va aconseguir que el públic pogués acudir als espectacles sense haver de pagar gaire i va ser així com, en convertir-se en un promotor de ciutadania, el FIC va evitar el risc de *festivalitzar* la cultura i s'ha acabat convertint en el festival *glocal* per excel·lència.

Les intervencions dels altres ponents no sempre van recollir l'optimisme d'Osorio. Va ser el cas de **Ferran Farré**, que va expressar el dubte que la cultura servís per al consens en espais de grans mancances, com ara alguns barris problemàtics de Medellín. El mateix Ferran Farré va subratllar en un altre sentit l'impacte que li havia fet la idea d'amor que surava sobre l'empresa del FIC, un festival que s'havia autoimposat el deure de "ser estimat" per la gent. Aquesta idea, segons Farré, explicava en bona part l'èxit del FIC. Per la seva banda, Enrique Vargas va insistir en la relació de cultura i identitat ("cal saber qui som per poder reinventar-nos, per suscitar la història de la gent"), i Osorio s'hi va afegir en apuntar que "la manca de memòria porta a no reconèixer-nos, ni a reconèixer la nostra memòria". En el torn de preguntes, el públic es va interessar pel tradicional lligam entre Barcelona i Llatinoamèrica. ¿La nostra ciutat encara fa la funció de pont entre continents? El diagnòstic d'Osorio no va ser gaire afalagador: "Barcelona s'ha tancat. Ha perdut brillantor i generositat". L'exemple de Guanajuato, una petita ciutat que somia universalment i actua localment ens pot ensenyar a conjurar el perill de replegar-nos.

Ramiro Osorio és un gestor cultural i un director de teatre de nacionalitat colombiana i arrels mexicanes. Ha dirigit durant els darrers quatre anys el Festival Internacional Cervantino de Guanajuato (Mèxic). Anteriorment havia estat ministre de Cultura de Colòmbia i consultor de diverses organitzacions internacionals, com la Unesco i el BID.